

«ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ»

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ ВИДАННЯ:

- ТАЦІЙ В. Я.**, президент НАПрН України, академік НАН України та НАПрН України (голова редколегії)
ШЕМШУЧЕНКО Ю. С., академік-секретар відділення екологічного, господарського та аграрного права НАПрН України, академік НАН України та НАПрН України (заступник голови редколегії)
ПЕТРИШИН О. В., перший віце-президент НАПрН України, академік НАПрН України (відповідальний секретар редколегії)
БАРАБАШ Ю. Г., член-кореспондент НАПрН України
БИТЯК Ю. П., академік-секретар відділення державно-правових наук і міжнародного права НАПрН України, академік НАПрН України
БОРИСОВА В. І., член-кореспондент НАПрН України
БОРИСОВ В. І., академік-секретар відділення кримінально-правових наук НАПрН України, директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, академік НАПрН України
БУРОМЕНСЬКИЙ М. В., член-кореспондент НАПрН України
ГЕТЬМАН А. П., заступник академіка-секретаря відділення екологічного, господарського та аграрного права НАПрН України, академік НАПрН України
ГЛБКО С. В., в. о. директора Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
ГОНЧАРЕНКО В. Д., академік-секретар відділення теорії та історії держави і права НАПрН України, академік НАПрН України
ГУСАРОВ С. М., член-кореспондент НАПрН України
ДОВГЕРТ А. С., член-кореспондент НАПрН України
ЖУРАВЕЛЬ В. А., член-кореспондент НАПрН України
КІВАЛОВ С. В., керівник Південного регіонального наукового центру НАПрН України, академік НАПрН України
КОМАРОВ В. В., академік НАПрН України
КРУПЧАН О. Д., директор Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, академік НАПрН України
КУЗНЄЦОВА Н. С., академік-секретар відділення цивільно-правових наук НАПрН України, академік НАПрН України
КУЧЕРЯВЕНКО М. П., заступник академіка-секретаря відділення державно-правових наук і міжнародного права НАПрН України, академік НАПрН України
МАКСИМОВ С. І., член-кореспондент НАПрН України
МАМУТОВ В. К., керівник Донецького регіонального наукового центру НАПрН України, академік НАН України та НАПрН України
НАСТЮК В. Я., член-кореспондент НАПрН України
НОР В. Т., керівник Західного регіонального наукового центру НАПрН України, академік НАПрН України
ОРЛЮК О. П., директор Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України, член-кореспондент НАПрН України
ПИЛИПЧУК В. Г., директор Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України, член-кореспондент НАПрН України
ПРИЛИПКО С. М., академік НАПрН України
СЕРЬОГІНА С. Г., директор Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України
ТИХИЙ В. П., віце-президент – керівник Київського регіонального центру НАПрН України, академік НАПрН України
УСТИМЕНКО В. А., заступник керівника Донецького регіонального наукового центру НАПрН України, член-кореспондент НАПрН України
ШАКУН В. І., голова координаційного бюро з проблем кримінології відділення кримінально-правових наук НАПрН України, член-кореспондент НАПрН України
ШЕПТЬКО В. Ю., заступник академіка-секретаря відділення кримінально-правових наук НАПрН України, академік НАПрН України
ШУЛЬГА М. В., член-кореспондент НАПрН України

Національна академія правових наук України
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

У двадцяти томах

Том 1

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ
І ПРАВА УКРАЇНИ

Харків
«Право»
2016

(укр.) та великорос. ідентичність співіснували без особливих суперечностей. У 2-й пол. 19 ст. у міру становлення укр. нац. самосвідомості взаємодія поступово переростає в конфлікт лояльностей. Тривале перебування укр. земель у складі Рос. імперії зумовило інтеграцію частини нас. насамперед нац. еліти до загальноімперських служб та етнокульт. асиміляцію. Наслідком стало формування комплексу меншовартості та провінційності («зросійщення», «русифікація», «малоросійство»). У результаті терміни «Малоросія», «Малоросійство» набувають дискримінаційних ознак через політику великодерж. шовінізму, яку проводили рос. імперські державці та ідеологи.

Після револ. подій 1917 та у наст. роки терміни «Малоросія» і «малорос.» вийшли із заг. й офіц. вжитку. Така практика в цілому відповідала інтересам більшов. ідеології та рад. держ.-прав. режиму, що формувався. До 1980-х термін «Малоросія» у сусп. уявленні та літературі як популярний, так і наук., мав здебільшого негативний відтінок. У сучасній науці термін «Малоросія» майже не вживається з огляду на стійке ідеол. забарвлення, окрім спец. наук. студій.

На поч. 21 ст. Рос. політ. кер-во та Моск. патріархат стали активно просувати геополіт. за своєю суттю агресивну імперську концепцію «Русский мир» («Рос. світ»). У результаті в умовах політ. та військ. протистояння України і Росії, ворожими ідеологами і пропагандистами робиться спроба реанімувати старі засоби впливу шляхом повернення до життя таких понять,

як «Малоросія» та «Новоросія», з метою активізації сепаратистського руху в Україні.

Лит.: Ясь О. В. Мала Русь. В кн.: Енциклопедія історії України, т. 6. К., 2009.

Л. О. Зайцев.

МАНІФЕСТ ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ПОРЯДКУ

1905 – акт вищ. юрид. сили імп. Миколи II від 17 (30) жовт. 1905. Маніфест мав конст., установчий характер, адже містив положення, котрі при їх втіленні у життя забезпечували встановлення в Рос. імперії конст. монархії. До таких радикальних перетворень царський уряд спонукали події революції 1905–07, бурж.-демократ. за своїм характером. Так, 6 серп. 1905 було прийнято закон «Установлення Державної думи» і «Положення про вибори до Державної думи». За законом Держ. дума наділялася лише дорадчими повноваженнями, а прав. акт про вибори думи містив низку істотних виб. обмежень для значної кількості підданих Рос. імперії, до складу якої входили дев'ять укр. губерній. Засновуючи таку Держ. думу, царський уряд прагнув зберегти монархічні ілюзії (перш за все серед селянства) і в такий спосіб послабити напругу револ. б-би, яка розгорталася в країні. Однак унаслідок протидії з боку опозиційних сил вибори до Держ. думи так і не відбулися. Загальнорос. жовт. політ. страйк (1905) примусив царський уряд пообіцяти істотні поступки револ. руху, що знайшли своє відображення в оприлюдненні Маніфесту від 17 жовт. 1905. У цьому акті вперше в історії Росії проголошувалося: дарування нас. «непорушних основ гро-

мадян. свободи на засадах дійсної недоторканності особи, свободи совісті, слова, зборів та союзів» (ст. 1); залучення до виборів Держ. думи тих верств нас., які доти були позбавлені виб. прав (ст. 2); обов'язковість схвалення Держ. думою всіх законів та забезпечення обраним від народу членам цієї держ. інституції реальної участі в нагляді за законністю дій влади, підпорядкованій імператору. Отже, Маніфест проголосив наділення нас. країни широким спектром визнаних у світі демократ. прав і свобод, впровадження всезаг. виб. права і введення в держ. механізм в особі Держ. думи постійно діючого парламенту, який би мав вирішальне значення в законод. сфері країни.

В оцінці Маніфесту в істор. і істор.-прав. науці, незважаючи на деякі розбіжності, загально визнаним є те, що цей док-т проголосив засади бурж. конституціоналізму. Впровадження в життя положень Маніфесту в буквальному їх розумінні означало кінець існування в Росії необмеженої монархії. Чого зовсім не бажала правляча в країні верхівка на чолі з імператором. Тому в умовах деякого спаду накалу революції (в кін. 1905) була прийнята низка законод. актів, яким були значно ослаблені накреслені Маніфестом радикальні зміни держ. і сусп. ладу Рос. імперії. Так, 11 груд. 1905 був прийнятий законод. акт під назвою «Про зміни Положення про вибори до Державної думи і виданих в доповнення до нього узаконень», який позбавляв виб. прав значну кількість нас. країни. Маніфестом «Про зміни установи Державної ради і про перегляд установи Державної думи» від 20 лют. 1906 імператор здій-

снів реорганізацію Держ. ради, зробивши її учасником законод. процесу. Тим самим Держ. рада ставала по суті другою верх. палатою рос. парламенту, яка мала рівні з Держ. думою права. Будучи консервативним органом, Держ. рада була покликана, за задумом її реорганізаторів, стримувати ліберальні поривання Держ. думи. Внесеними 23 квіт. 1906 в Осн. держ. закони Рос. імперії змінами законопроект, схвалений Держ. думою і Держ. радою, ставав законом лише після його затвердження монархом, а отже, влада давати країні закони належала в кінцевому підсумку імператору. У використанні імператором права абс. вето щодо актів, прийнятих Держ. радою і Держ. думою (поряд із деякими ін. чинниками), окр. вчені не без підстав вбачають установлення в Росії на поч. 20 ст. перехідної форми правління від абс. до дуалістичної монархії.

Лит.: Хрестоматія з історії держави і права України, т. 1 / за ред. В. Д. Гончаренка. К., 2000; Смыкалин А. С. Этапы конституционного строительства в дореволюционной России // Государство и право, 2004, № 3; Крайнюкова А. Ю. Изменение правового статуса монарха Николая II после издания манифеста от 17 октября 1905 г. «Об усовершенствовании государственного порядка» // История государства и права, 2013, № 5.

В. Д. Гончаренко.

«МАНІФЕСТ 19 ЛЮТОГО 1861» – урочистий акт рос. імператора, який проголосив скасування кріпосного права в Росії, підписаний Олександром II 19 лют. (3 берез.) 1861. Обнародування відбулося 5 (17) берез. 1861, у Прощену неділю, по всіх церквах С.-Петербурга